

Ekspedicije i putovanja kao način stvaranja svjetske baštine

Popijač, Lorena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:955363>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2019./2020.

Lorena Popijač

**Ekspedicije i putovanja kao način stvaranja svjetske
baštine**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Željka Miklošević

Zagreb, srpanj 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Muzeji i sabiranje.....	2
3. Putovanja kao način sabiranja.....	3
3.1. Sir Hans Sloane	3
3.1.1. Put na Jamajku	3
3.1.2. Kolekcionar kolekcionara	5
3.2. Britanci i „The Grand Tour“	6
3.2.1. Charles Townley	6
3.3. Braća Seljan.....	8
3.3.1. Put u Etiopiju	8
3.3.2. Put u Južnu Ameriku	9
4. Ekspedicije kao način sabiranja	11
4.1. Harold Hall i ekspedicije u Australiji.....	11
4.2. Francuska znanstvena ekspedicija.....	11
4.2.1. Muzej Louvre i egipatska kolekcija.....	14
4.3. Elginova ekspedicija u Grčkoj	16
5. Enciklopedijski tip muzeja – mjesto stvaranja svjetske baštine	18
5.1. Muzej Louvre	18
5.2. Britanski muzej	19
6. Zaključak.....	22
7. Literatura.....	23
Popis slika	26
Sažetak	28
Summary	29

1. Uvod

U šesnaestom stoljeću sve češćom pojavom postaju kabineti čudesa (njem. *Wunderkammern*), privatne zbirke bogatih pojedinaca, a u osamnaestom i devetnaestom stoljeću bilježimo razvoj muzeja u Europi. Do sabiranja predmeta za oba dolazilo se, između ostaloga, putem znanstvenih istraživanja, u obliku ratnog plijena, kao posljedica kolonijalizma i u obliku suvenira s privatnih putovanja. Ovdje se ističe enciklopedijski muzej koji nastoji izgraditi reprezentativnu zbirku predmeta cijelog svijeta i koji se, stoga, uvelike okreće prikupljanju predmeta na prije navedene načine, neki od kojih su danas izvorom velikih kontroverzija.

Ovaj će se rad baviti ekspedicijama i putovanjima kao utjecajem i načinom sabiranja muzejskih predmeta te stvaranja svjetske baštine. Ukratko će se osvrnuti na sam pojam sabiranja kao i politiku sabiranja, a zatim će kroz primjere putovanja provedenih od strane pojedinaca i kroz primjere ekspedicija govoriti o ta dva načina sakupljanja, o različitim okolnostima sakupljanja, motivacijama i ciljevima sakupljanja te dolaskom predmeta u muzej. Primjeri će se odnositi primarno na ekspedicije i putovanja putem kojih su predmeti prikupljeni za Britanski muzej ili muzej Louvre, a treće će poglavlje reći nešto o braći Seljan koja su svoje predmete poslala Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu. Na kraju će se rad koncentrirati na enciklopedijski tip muzeja kao mjesto stvaranja svjetske baštine, njegov nastanak i razvoj te poslanje muzeja.

2. Muzeji i sabiranje

Sabiranje ili aktivno oblikovanje zbirke već je desetljećima najvažnija muzejska aktivnost (Vujić, 2002). Spada u osnovne funkcije muzeja te se predmeti mogu nabaviti na nekoliko različitih načina: donacijom, kupnjom, terenskim istraživanjem, zamjenom i posudbom. Mnogi su muzeji izgradili svoje kolekcije gotovo isključivo preko donacija (Ambrose i Paine, 2006, str. 135) – jedan od najpoznatijih primjera je Britanski muzej koji je nastao od privatne zbirke kolekcionara Sira Hansa Sloanea. Muzeji obično kupuju predmete kada oni upotpunjavaju njihove već postojeće kolekcije, a prilike za kupnju su strogo određene financijama muzeja. Terensko istraživanje dopušta sustavno istraživanje i prikupljanje predmeta koje je u skladu s politikom sakupljanja tog muzeja te se radi o proaktivnom pristupu sakupljanju za razliku od prikupljanja kroz kupnju ili donacije. Zamjetna predmeta ili zbirke između muzeja odvija se kada oba muzeja imaju odgovarajuće uvjete i vještine za brigu o toj građi. Konačno, posudba je metoda kojom se omogućava javnosti da vidi predmete ili privatne kolekcije koje im inače ne bi bile dostupne (Ambrose i Paine, 2006, str. 135).

Muzej sabire jedino onu građu koju je sposoban dokumentirati, čuvati i štititi te koja odgovara potrebama muzejske zbirke (MDC, 2006; Bašić, 1996, str. 14). Muzej bi trebao nabavljati samo reprezentativne predmete, za zajednicu značajne predmete i to vodeći se određenim kriterijima (Vujić, 2002). Svaki bi muzej trebao imati pisani dokument o politici sabiranja koji sadržava načela i kriterije stvaranja i popunjavanja muzejskih zbirki. Taj dokument mora biti u skladu s izjavom o poslanju muzeja, a sabiranje izvan navedene politike muzeja prihvatljivo je samo u iznimnim okolnostima (MDC, 2006). Osvrnemo li se na hrvatske muzeje, prema pravilniku o stručnim i tehničkim standardima muzeja (2006), članak 21., „skupljanje muzejske građe obavlja se u skladu sa Zakonom o muzejima, drugim važećim pravnim propisima Republike Hrvatske i međunarodnim propisima koje je prihvatila naša zemlja i u skladu s etičkim kodeksima struke.“ Nadalje, prema članku 22., „svaki muzej dužan je prihvatiti i objaviti pisanu izjavu o svojoj politici skupljanja koja sadrži sve postupke koje muzej namjerava provesti pri skupljanju predmeta.“ Također, muzej je dužan revizirati tu izjavu svakih 5 godina.

Ovaj će se rad fokusirati na sakupljanje kroz putovanja i ekspedicije, dakle, pretežito će se govoriti o sakupljanju kroz terensko istraživanje no, budući da govorimo o periodu od sedamnaestog do devetnaestog stoljeća (s iznimkom braće Seljan koji su djelovali početkom 20. stoljeća i Harold Hallove ekspedicije koja se odvila u drugoj polovici tog stoljeća),

sakupljalo se bez poštivanja pravila koja su danas na snazi. Zbog toga i dalje dolazi do sukoba oko vlasništva kolekcija i etičnosti sakupljanja.

3. Putovanja kao način sabiranja

3.1. Sir Hans Sloane

Sir Hans Sloane je osoba koja je svojom kolekcijom najviše pridonjela osnivanju Britanskog muzeja. Rođen je 1660. godine u Killyleaghu, u Sjevernoj Irskoj te je sedmi i zadnji sin Alexandera Sloanea. Hansov otac, porijeklom Škot, bio je dobar poznanik Jamesa Hamiltona koji je uvelike pomogao Alexanderovoj djeci u školovanju nakon njegove smrti, koja ga je zatekla kada je Hans navršio tek šest godina. Već od ranog djetinjstva, Hans je iskazao interes za prirodoslovne znanosti te je samostalno istražio seoski kraj i obalu County Downa, a nakon što je u dobi od šesnaest godina ostao primoren većinu vremena provesti u kući zbog mnogih epizoda hemoptize, usvojio je navike trijeznosti, suzdržljivosti i umjerenosti koje su ga pratile do kraja njegova života. Najranije obrazovanje dobio je u knjižnici dvorca Killyleagh, a zatim je upisao i završio studij medicine i botanike (Hawkins, 2010, str. 25-26).

3.1.1. Put na Jamajku

Sloaneova karijera kao kolekcionara započinje 1687. godine kada kao liječnik guvernera Jamajke, Christophera Moncka, njegove obitelji i posade odlazi na Jamajku, tada englesku koloniju. Premda je njegova primarna zadaća bila brinuti se o guvernerovom zdravlju, Sloane je imao više nego dovoljno vremena za istraživanje otoka te se vrlo brzo posvećuje proučavanju flore i faune, pri čemu pridodaje bezbroj novih primjeraka svojoj sve rastućoj kolekciji (Rose, 2018, str. 15). Neupitno je da je Sloaneov doprinos izuzetan i da je velikim dijelom zaslužan za osnutak jednog od najznačajnijih i najobuhvatnijih enciklopedijskih muzeja, no jednako tako, poznato je da su kao podloga njegovog uspjeha u znanosti, medicini i bogatstvu uvelike poslužili kolonijalizam i ropstvo.

Bili su to muškarci, žene i djeca Zapadne Afrike koji su učinili Jamajku profitabilnom kroz ropstvo u kasnom sedamnaestom stoljeću. Prevozili su se u velikim brojevima, bili podložni dezorijentaciji, pothranjenosti, bolestima, bičevanju i konstantnim prijetnjama ukoliko su se opirali. Mnogi su umrli od bolesti, dok su drugi počinili ubojstvo bacivši se preko palube kako bi izbjegli ropstvo. Proširenjem ropstva, povećala se učestalost pobuna zbog čega je legalizirana uporaba nasilja nad afrikancima koja je uključivala sve od bičevanja

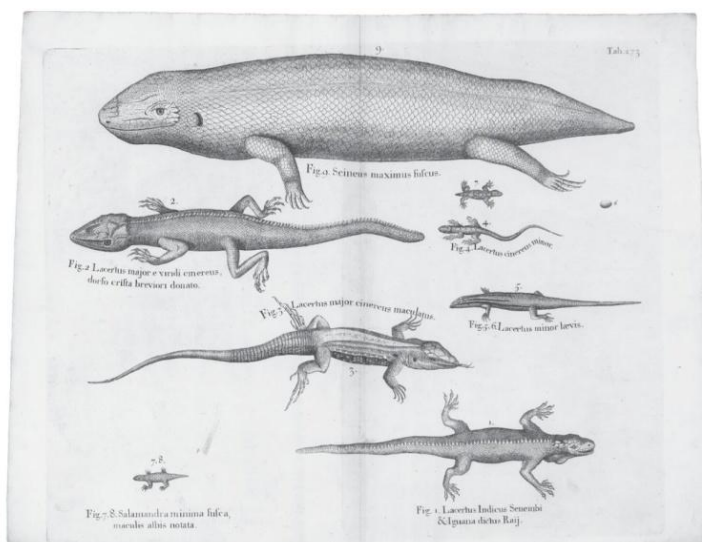
pa do smrtne kazne. Bili su subjektom svakodnevnog mučenja i izrabljivanja od strane robovlasnika, pa i Sloanea što je između ostaloga bilo očito i u načinu na koji je provodio liječenje njih u odnosu na liječenje svojih sunarodnjaka. Ubrzo po dolasku na otok, sam Guverner Monck kupio je šezdeset devet robova (Delbourgo, 2017, str. 57-58).

Završivši studij botanike, Sloane je, naravno, iskazao najveći interes za proučavanje flore Jamajke te je s vremenom sastavio opširan herbarij (Slika 1) – pri povratku u London 1689. godine, njegova je kolekcija biljaka brojala preko 800 primjeraka (Hawkins, 2010, str. 27) – a 1707. (i zatim 1725.) godine objavio je svoje monumentalno djelo „The Natural History of Jamaica“ kojim se je uspostavio kao vodeći prirodoslovac, odnoseći se na teme od botanike do rase (Murphy, 2018).

Sloane je, bez obzira na to koliko ih je smatrao inferiornijima, bio veoma znatiželjan kada je riječ bila o jamajkanskim crncima i o njihovom domu. Za vrijeme svog petnaestomjesečnog boravka na otoku, sakupio je razne artefakte kao što su: „grabilica izrađena od tikve za vađenje vode iz posuda“, bendžo, vrlo moguće najranija transkripcija afričke glazbe u Amerikama, bič izrađen od kože morske krave, vrsta jamajkanskog guštera (Slika 2), različiti insekti, dva metra dugačka žuta zmija (Slika 3) (Delbourgo, 2017, str. 88-89) pa i ljudski ostaci koje je katalogizirao pod kolekciju „Humana“, primjerice, „komad kože ruke crnca ubrizgan crvenim voskom i živom“ i „fetus crnkinje iz Virginije“ (Delbourgo, 2007, str. 11).

Slika 1: Sloaneovi herbariji u Britanskom prirodoslovnom muzeju. Od ukupno 265 svezka, njih 7 uključuje primjerke prikupljene za vrijeme Sloaneovog putovanja na Jamajku (Pavid, n.d.).

Slike 2-3. Lijevo: Prikaz različitih guštera u *Natural History of Jamaica*. Desno: Prikaz dva metra duge žute zmiye u drugom izdanju *Natural History of Jamaica*. Sloane je bio fasciniran kroćenjem zmiya te je jednu uzeo s Jamajke, no nakon što je pobjegla, bila je upucana na brodu i preparirana za njegovu kolekciju (Delbourgo, 2017, str. 133).

3.1.2. Kolekcionar kolekcionara

Gledajući Sloaneovu kolekciju kada je ona bila predana narodu, ta kolekcija nije bila plod jednog pojedinca. Tijekom svog života, Sloane je nastavio dodavati svojoj zbirci ali nakon putovanja na Jamajku, više se nikada nije uputio na drugo putovanje brodom, no to nije bilo ni potrebno. Sloane je bio kolekcionar kolekcionara i kupio je mnogo već opsežnih kolekcija ljudi diljem svijeta. Budući da se ovaj rad ne bavi tim načinom sabiranja, navest ću samo nekolicinu većih Sloaneovih kupnji. 1702. godine svojoj je kolekciji pridodao kolekciju antikviteta, kovanica, medalja, biljaka i slika svog prijatelja Williama Courtena. 1711. godine kupio je neke od predmeta botaničara Paula Hermanna, 1714. opsežnu zbirku od 8.000 biljaka i brojnih insekata Leonarda Plukeneta, 1747. devedeset šest ladica kukaca i albume Josepha Dandridgea te mnoštvo drugih. Sloaneova mogućnost nabavljanja kolekcija bila je neusporediva s njegovim suvremenicima, ali i zastrašujuća zbog načina na koji je u potpunosti preuzimao nečija životna djela (Delbourgo, 2017, str. 193-200).

3.2. Britanci i „The Grand Tour“

U osamnaestom stoljeću, ono što je danas poznato kao „The Grand Tour“ bilo je putovanje na koje su se redovito zapućivali (najčešće) mladići više klase. U to doba, putovanje u druge zemlje nije bilo niša novo Englezima – kroz srednji vijek, mnogi su se ljudi zaputili na hodočašće u Compostelu, putovanja u sve krajeve svijeta već su bila učestala za vrijeme vladavine Elizabete I. te je migracija u Ameriku prevela desetke tisuća putnika preko Atlantika u sedamnaestom stoljeću. U usporedbi s tim, turneja Europe bila je putovanje ponajviše iz užitka i koje je Englezima već bilo uobičajeno. Pažljivo organizirana putovanja obično su trajala tri godine tijekom kojih su se, uz vodstvo učitelja, obilazile Francuska i Italija, Njemačka, Niske zemlje (danas Belgija, Nizozemska i Luksemburg) i Švicarska (ili barem dio Alpi). Ona su bila neophodan dio edukacije mladića više klase. Sidney Lee kaže: „Vrijednost putovanja u druge zemlje kao način edukacije nikada nije bila bolje shvaćena, ... , nego od strane više klase elizabetanske Engleske.“ Naravno, kako je odlaženje na duža putovanja postalo normala, s vremenom su i stariji muškarci i žene kretali na ista (Mead, 1914, str- 1-4).

3.2.1. Charles Townley

Charles Townley rođen je 1. listopada 1737. godine u Lancashireu u bogatoj, katoličkoj obitelji, kao najstariji sin Williama i Cecilije Townley. Uslijed iznenadne smrti njegova oca, 1747. godine njegovi ga skrbnici šalju u Francusku gdje je skupa sa svojim bratom Ralphom pohađao engleski fakultet u Douaiu. 1758. godine, preuzeo je obiteljsko imanje i barunsku palaču koju je naslijedio po očevoj smrti (Ellis, 1836, str. 1-2).

Godine 1767., Charles je krenuo na prvo veliko putovanje u Italiju, posjećujući Napulj, Paestum i Rim. U to se vrijeme bavio književnošću i proučavanjem djela i načela antičke umjetnosti te se odlučuje započeti kolekciju antičkih skulptura. Tamo je surađivao sa slikarom Gavinom Hamiltonom i bankarom Thomasom Jenkinsom i došao u posjed antičkih brončanih figura, grčkih i rimskih kovanica, dragog kamenja, crteža, grčkog rukopisa Ilijade na pergamentu (iz 12. ili 13. st. koji je završio u Britanskom muzeju) i raznih mramornih skulptura. Prva skulptura koju je kupio bila je skulptura Astragalizontesa, dva dječaka u igri, a te iste godine nabavio je i Hadrijanovu bustu. Na povratku u London, kupio je kuću u Westminsteru gdje je izložio svoju kolekciju (Ellis, 1836, str. 2-8).

Godine 1771., Townley se vraća u Italiju gdje, između ostaloga, posjećuje Rim, Napulj, jug Italije i Siciliju. Jedna od najznačajnijih kupnji bila je busta žene koja je kroz

vrijeme bila interpretirana na različite načine, neki od kojih Klitija (Slika 4), vodena nimfa, koja se izdiže iz suncokreta ili Isis Afrodita koja se izdiže is lotusa. Ponovno u Londonu, Charles je nastavio graditi svoju zbirku uz pomoć Jenkinsa i Hamiltona, posebice skulpturama s Hamiltonovih iskapanja. Tu su važne mramorna vaza i Venera koja je bila uvezena u dva dijela kako bi se izbjeglo papino propitivanje (Ellis, 1836, str. 8-9).

Slike 4-5. Lijevo: Klitija. Desno: Mramorna kopija Diskobola.

Godine 1777., Charles odlazi na još tri mjeseca u Italiju, ponovno u Rim te nastavlja nabavljati umjetnine od Hamiltona i Jenkinsa kao i nekoliko lokalnih prodavača. Redovio je kupovao i uvezio antikvitete dok je boravio u Londonu te je u tom periodu kupio mramornu kopiju poznatog Diskobola (Slika 5) (Ellis, 1836, str. 9-10).

Charles Townley umire 3. siječnja 1805. u 68. godini života. Te iste godine, njegova je kolekcija mramornih skulptura i terakota prodana Britanskom muzeju za 20.000 funti te je ta kolekcija postala jezgrom današnje grčko-rimske kolekcije (Ellis, 1836, str. 11-12).

3.3. Braća Seljan

Braća Mirko i Stjepan Seljan hrvatski su istraživači, sabiratelji i spisatelji zaslužni za doprinos hrvatskoj afrikanistici, ali su između ostaloga pridonijeli i kolekciji južnoameričkih predmeta.

Stariji od njih dvoje, Mirko, rođen je 5. travnja 1871. godine u Karlovcu. U Kadetskoj školi završio je vojnu obuku nakon čega je četiri godine proveo kao pitomac vojnog zavoda u Karlovcu, a zatim je radio kao tehničar kod reguliranja Dunava te na izgradnjama mostova diljem Europe. Uz njemački i francuski, radeći u različitim državama usputno je naučio i rumunjski, mađarski i ruski. Kako je u Mirku raslo zanimanje za atletiku, tako se u njemu razvijala i sve veća želja za putovanjem. Nakon što je pobjedio na maratonu u Petrogradu, zaputio se pješice od Petrograda do Pariza, za što mu je trebalo 100 dana, a vrativši se u rodni Karlovac, odlučuje se za veći pothvat te s bratom Stjepanom želi otputovati „u takve krajeve svijeta, kamo bijelac rijetko i uz veliku opasnost putuje.“ Mlađi brat Stjepan rođen je 19. kolovoza 1875. Odslužio je vojni rok u mornarici i plovio je prekomorskim zemljama. 1899. braća Seljan kreću iz Karlovca, preko Rijeke do Trsta, kroz Egipat u Somaliju, pravcem Adis Abebe. Nakon nekoliko godina u Etiopiji, vratili su se u Europu, a zatim otputovali u Južnu Ameriku. Mirku se gubi svaki trag 1913. godine u prašumama peruanskih Cordillera, a Stjepan umire u Braziliji 1936. godine (Kovačević, 2014, str. 21-22).

3.3.1. Put u Etiopiju

Po dolasku u Etiopiju upoznaju cara Menelika II. koji im ubrzo nakon toga dodjeljuje četu od 300 gardista i položaj kao guvernera i njegovog zamjenika još neorganiziranih pokrajina. Imali su zadaću pokoravanja plemena na način da su ubirali danak u zlatu i slonovači i vježbanja careve tjelesne garde u rukovanju modernim oružjem. Osim toga, provodili su istraživanja i mjerenja geografskih i meteoroloških prilika na dotada neistraženim područjima. Vodili su bilješke svojih saznanja i u njima možemo pronaći podatke o plemenima, njihovom rasprostranjenju na prostoru južne Etiopije, o geografskim svojstvima regije, o vegetaciji i političkoj povijesti Etiopije. Dobivši dozvolu cara Menelika za povratak u domovinu, napuštaju Etiopiju 1902. godine (Kovačević, 2014, str. 22-23; Lazarević, 1977, str. 144-145). Ponovno u Hrvatskoj (tada dio Austro-Ugarske), poklanjaju zbirku sakupljenih predmeta Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu. Ta je zbirka sadržavala 133 predmeta i dijeli se u devet skupina: odjeća, nakit, oružje, oprema za konja, upotrebnii predmeti, liturgijski predmeti, memorijalni predmeti, varia i predmeti drugih donora koje su Seljani atribuirali (Slike 6-7) (Kovačević, 2014, str. 28-29).

Slike 6-7. Lijevo: Mapa Južnih provincija, izradio Mirko Seljan 1900. Desno: Pokrivač (šabraka) i sedlo.

3.3.2. Put u Južnu Ameriku

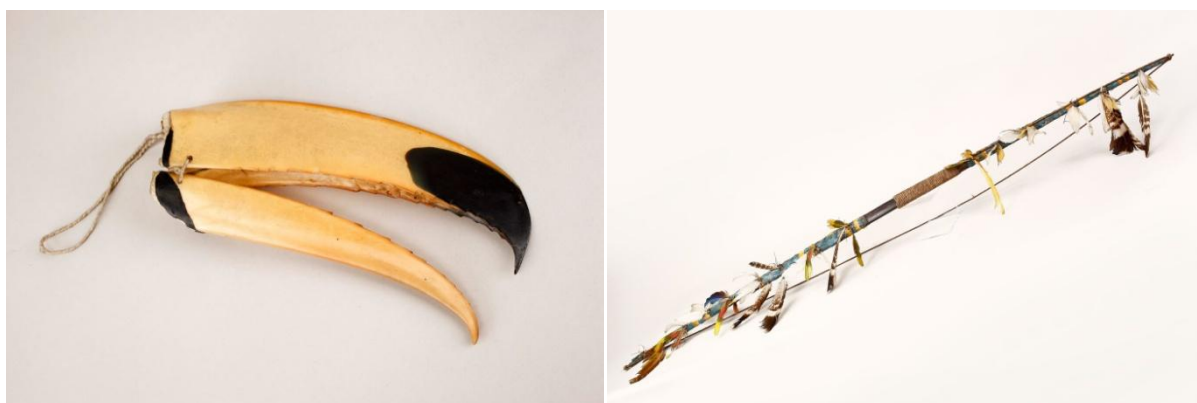
Već u travnju 1903. godine upućuju se u Južnu Ameriku, u Rio de Janeiro. Tamo su osnovali poduzeće Mision Cientifica Croata Mirko y Stevo Seljan, putem kojeg su ugovarali poslove i projekte s južnoameričkim državama i poslovnim društvima. Ti su se poslovi prije svega odnosili na istraživanje mogućnosti iskorištavanja riječne mreže i na proučavanja klimatskih i privrednih prilika u vezi s problemom kolonizacije. No, ne slabi njihov interes za domorodačko stanovništvo i kulturu – uz provođenje istraživanja za koja su bili angažirani, vode bilješke o plemenima koja susreću, opisuju ih, njihovu kulturu, običaje, jezik, međudnose više plemena, njihove sličnosti i razlike. Osim toga, šalju različite predmete u Zagreb: klasifikaciju predmeta prema plemenima kojima su pripadale i bilješke o istima tadašnjem Zemaljskom muzeju u Zagrebu, ali i primjerke paukova, zmija i kukaca zoološkom odjelu, knjige i negative te predmete geološkom i arheološkom odjelu. Istraživali su krajeve rijeke Amazone i mjesta na koja još nitko osim domorodaca nije stupio i stvaraju kolekciju od 33 dokumentarne fotografije koje se danas čuvaju u Arhivu Etnografskog muzeja u Zagrebu. Neko vrijeme provode u SAD-u, a braća se zauvijek rastaje početkom rujna 1912. godine u luci Callao. Mirko odlazi na ekspediciju u nepoznate prašume te mu se 1913. godine gubi svaki trag. Njegove kosti i kosti njegovog suputnika Patricka O'Higginsa pronađene su krajem

1914. godine. Stjepan nastavlja provoditi istraživanja, ali se koncentrira na istraživanje ruda. Vođen time, nastanjuje se u državi Minas Gerais gdje se ženi i posvećuje rudama i uzgoju čaja. Umire 7. lipnja 1936. godine (Kovačević, 2014, str. 23-28; Lazarević, 1977, str. 145-146).

Predmete sakupljene u Južnoj Americi, braća Seljan je poslala Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu u razdoblju od 1905. i 1907. godine. Ta zbirka ukupno sadržava 238 predmeta podijeljenih u sedam skupina: odjeća, nakit, oružje, oruđe i pomagala, upotrebni predmeti, muzički instrumenti i varia (Slike 8-10) (Kovačević, 2014, str. 30).

Slika 8: Perjanica.

Slike 9-10. Lijevo: Kljun. Desno: Luk.

4. Ekspedicije kao način sabiranja

4.1. Harold Hall i ekspedicije u Australiji

Hallove ekspedicije u Australiji sastoje se od pet putovanja provedenih između 1962. i 1968. godine s ciljem sastavljanja reprezentativne kolekcije australskih ptica za proučavanje u Prirodoslovnom muzeju u Londonu. Ekspedicije su obuhvatile većinu kontinenta, a bile su financirane od strane australskog filantropa Harolda Wesleyja Halla, po kojem su ekspedicije dobile i ime. Osim doprinosa muzeju, ekspedicije su dovele do boljeg poznavanja australskih ptica, otkrića dotad nepoznate vrste, *Pomatostomus halli*, novih staništa rijetke vrste *Amytornis housei*, proširenja vrste *Conopophila whitei* na jug Australije, nove podvrste *Petrophassa albipennis* i *Colluricincla harmonica*, gnijezda *Petrophassa albipennis* i *Meliphaga albilineata* i priznanja tada zaboravljene vrste *Senicornis kerri* (Schodde, 1976). Nadalje, objavljeni su brojni članci pokrivjući rezultate ekspedicija te je provedeno detaljno istraživanje svih proučavanih ptica koje je uključivalo podatke o njihovom staništu, raširenosti, brojnosti i ponašanju (R.H.L., 1974). Ta se ekspedicija bilježi kao najvažnija ornitološka ekspedicija u Australiji u posljednjih 150 godina, a zasigurno najveće postignuće ekspedicije su same kolekcije koje obuhvaćaju: 4709 prepariranih ptica, 786 kostura, 910 primjeraka očuvanih u tekućini te parazite i ptičje jezike, predstavljajući 395 vrsta ptica (Schodde, 1976).

4.2. Francuska znanstvena ekspedicija

Francuska ekspedicija u Egipat (1798.-1801.) bila je prekretnica u povijesti iz nekoliko razloga. Kulturalno je otvorila Istok Zapadu. Istok je zaostajao za progresivnijim Zapadom, dok je za vrijeme Križarskih ratova Europa učila od agresivnijeg Istoka. Što se tiče vojnog pogleda na stvari, to je bio prvi susret profesionalne, moderne vojske s istočnjačkom vojnom silom, a povjesničari ističu Bitku kod piramida kao trenutak u kojem je bila uspostavljena superiornost zapadnjačkih nad istočnjačkih vojnih taktika (Byrd, n.d.). Osim toga, Napoleonova znanstvena ekspedicija Egipta uvelike je pridodala proširenju svih znanosti, najznačajnije, dolazi do osnutka arheologije i egiptologije (Gillispie, 1989, str. 447). Europa biva upoznata s ogromnim bogatstvom i veličinom Egipta te izlaganjem egipatske umjetnosti u zapadnjačkim muzejima, ona postaje dijelom kanona zapadnjačke umjetnosti. Kao što je zaključila Erin A. Peters, da se Napoleonova znanstvena ekspedicija u Egipat nije dogodila, vrlo je vjerojatno da egipatska umjetnost ne bi bila dijelom tog kanona te prepoznata kao važna kultura antike u muzejima (Peters, 2009, str. 6).

Krajem osamnaestog stoljeća, Egipat je bio obavijen velom mističnosti, sve od monumentalnih građevina, hijeroglifa pa do praznovjerja koja su europski doktori imali kada je riječ bila o ljekovitim sredstvima samljevenih mumija. Ipak, demistificiranje Egipta nije bio cilj francuske invazije (Burleigh, 2007). Francuzi su okupirali Egipat iz kolonijalnih i strateških razloga, ali pod izlikom intervencije gdje je francuska vojska nositelj načela revolucije u svjetskom ratu oslobađanja svih ljudi od despotizma i nasilja, u ovom slučaju oslobođenje Egipta od Mameluka (Gillispie, 1989, str. 448).

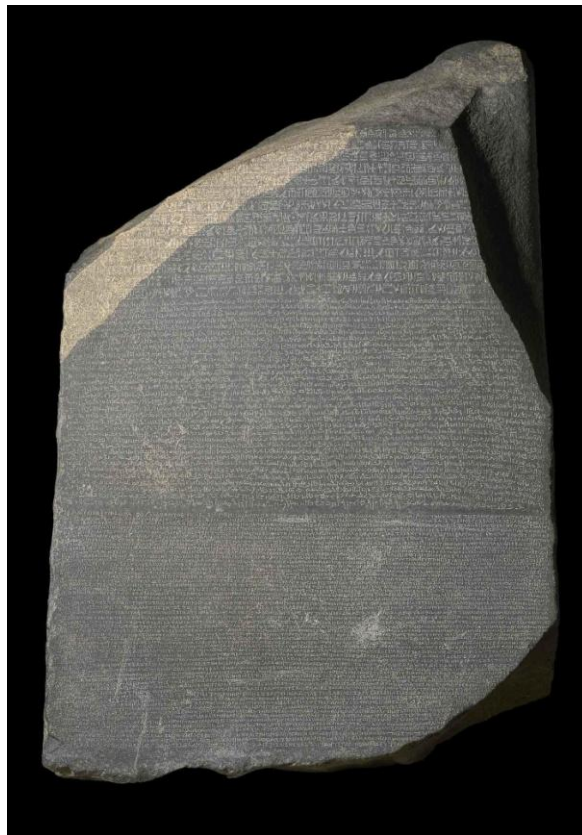
Za vrijeme primprema za invaziju, čiji ciljevi i odredište nisu bili poznati gotovo nikome od 50.000 vojnika i posade, Napoleon je odlučio sastaviti grupu znanstvenika i intelektualaca koji će se pridružiti njemu i vojsci na putovanju – upravo kao i njegov predak, Aleksandar Veliki (Burleigh, 2007). Ta grupa učenjaka brojala je preko 150 osoba te je bila prva grupa te veličine koja je pratila bilo koju vojnu ekspediciju (Gillispie, 1989, str. 448). Vojna i znanstvena ekspedicija bile su usko povezane i ključni dio jedna druge. Znanstvena ekspedicija imala je resurse i zaštitu vojske što joj je omogućilo da se u potpunosti posveti dokumentiranju i provede istraživanje, temeljitije i iscrpnije nego njeni prethodnici, a informacije koje je sakupila su zauzvrat poslužile u vojnom pothvatu, u osvajanju Egipta (Moser, 2006, str. 66).

Po dolasku u Egipat u lipnju 1798. godine, Napoleon i njegova vojska okupirali su Aleksandriju te pobijedili Mameluke u Bitci kod piramida, ubrzo nakon čega su se smjestili u Kairo (Moser, 2006, str. 67). Tamo je Napoleon po uzoru na Francuski institut dao osnovati Egipatski institut. Tri glavna cilja insituta bila su: unaprijeđenje i širenje prosvjetiteljstva u Egiptu, istraživanje, proučavanje i publikacija industrijskih, povijesnih i prirodnih fenomena u Egiptu i pružanje mišljenja o različitim pitanjima oko kojih će se savjetovati s vladom. Nadalje, članovi instituta bili su podijeljeni u četiri područja: matematika, fizika, umjetnost i literatura i politička ekonomija (Burleigh, 2007, str. 70-71).

U tri godine okupacije, skupina je sakupila ogromnu količinu podataka, brojne ptice, insekte, tisuće primjeraka biljaka, izmjerili su divovske spomenike, secirali mumije i izradili najdetaljniju kartografiju Aleksandrije tog vremena. Samo su dva pripadnika grupe intelektualaca imala prijašnjeg iskustva s artefaktima te su se mogli nazvati antikvarima – u osamnaestom stoljeću to su najčešće bogati pojedinci, amateri, putnici ili diplomati koji su pridodavali svojim kolekcijama iliti kabinetima čudesa. Ipak, učenjaci i znanstvenici koji su pratili Napoleona u Egipat pamte se kao osobe koje su pomogle utabati put arheologiji kao

znanosti i provele prvo sistematičko istraživanje Egipta, posluživši tako kao model budućim egiptolozima (Burleigh, 2007, str. 168-169).

Najpoznatije otkriće sasvim je sigurno kamen iz Rosette (Slika 11), pronađen slučajno 1799. prilikom kopanja duž zida kako bi pojačali utvrdu na zapadnoj obali Nila. Iskopan je komad granitnog kamena s inskripcijom na tri različita pisma: grčko, demotsko i hijeroglifi. Prepoznavši važnost i veličinu otkrića, francuski časnik poslao je kamen učenjacima u Kairo na proučavanje. Tamo su izrađeni prijepisi i otisci kamena, no do potpunog dešifriranja hijeroglifa prethodilo je još preko dvadeset godina (Burleigh, 2007, str. 113-114).

Slika 11: Kamen iz Rosette.

Francuska okupacija Egipta dovedena je kraju 1801. godine, nakon što su se Francuzi nekoliko mjeseci pokušavali oduprijeti britanskim i osmanskim silama (Peters, 2009, str. 28). Potpisom sporazuma u Aleksandriji 2. rujna 1801., službeno je završila njihova vladavina, a britanci su došli u vlasništvo pozamašnog dijela artefakata prikupljenih u periodu od tri godine, između čega sarkofaga faraona Nektaneba II. i kamena iz Rosette. Iako su ih gotovo izgubili, francuski učenjaci su se uspjeli izboriti za svoje bilješke, crteže i manje artefakte pod prijetnjom da će ih prije spaliti nego predati britancima (Burleigh, 2007, str. 212-214).

Uspjesi znanstvene ekspedicije zasjenili su neuspjeh vojne ekspedicije te neki smatraju kako znanje i informacije do kojih se došlo tim putem opravdavaju okupaciju Egipta. Kao što je već navedeno, znanstvenici i učenjaci postavili su bazu za razvitak arheologije i egiptologije, otvorili su oči Europe cijelom novom svijetu i pobudili nezasitnu želju za egipatskim komadima, učinili egipatske artefakte standardnim dijelom zapadnjačkih muzeja i, na kraju, pružili su modernim znanstvenicima uvid u francuski odnos prema znanosti, kolonijalizmu, etnografiji i povijesti starog vijeka u devetnaestom stoljeću (Byrd, n.d.).

4.2.1. Muzej Louvre i egipatska kolekcija

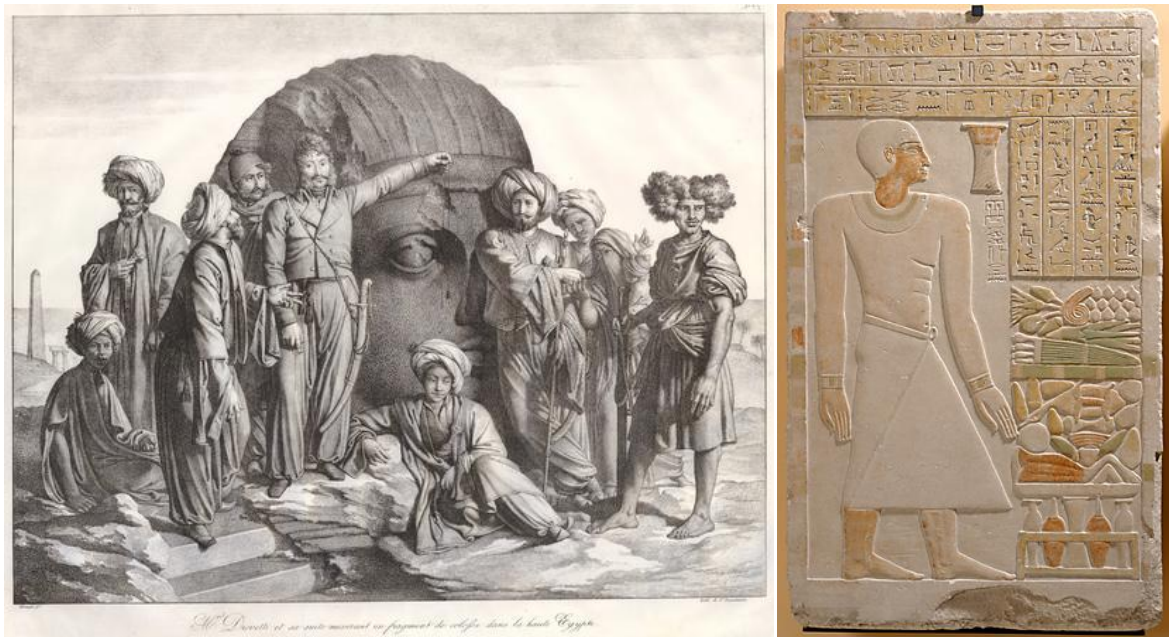
Prije Napoleonove ekspedicije u Egipat, Louvreova egipatska kolekcija bila je oskudna. Nekolicina predmeta ušla je u muzej tijekom Narodnog konventa 1793. te je neke donjeo Bonaparte s kolekcijom Borghese. Predmeti te kolekcije su pak bili kupljeni u Italiji od privatne kolekcije antikviteta. Prvi značajni doprinos egipatskoj kolekciji bili su predmeti sakupljeni tijekom francuske znanstvene ekspedicije u Egiptu, jednako kao i u slučaju Britanskog muzeja (Peters, 2009, str. 45).

Potpisom sporazuma u Aleksandriji 1801., najveći su predmeti pali pod britansku vlast, no Francuzi su ipak uspjeli sačuvati znatan dio kolekcije – u Marseilleu je bilo potrebno četrdeset do pedeset kutija kako bi prevezli predmete u Pariz (Gillispie, 1989, str. 455). Učenjaci i znanstvenici koji su bili dio ekspedicije zadržali su manje predmete i svoja istraživanja te su ti predmeti zatim postali dijelom njihovih privatnih kolekcija, poslani u Muséum d'Historie Naturelle ili otišli u privatne kolekcije Napoleona, Josephinea ili Vivanta Denona (Peters, 2009, str. 45-46).

Nakon pada Napoleonovog carstva, nije bilo mnogo egipatskih artefakata u Louvreu, a oni koji su tamo ostali bili su predmeti kraljevske kolekcije. 1816. godine, za vrijeme vladavine Luja XVIII., kupljena je klečeća skulptura Nakhthorheba od francuskog kolekcionara Francoisa Salliera, a 1817. skulptura božice Sekhmet. Iduća bitna promjena u postavi dolazi s Jeanom-Francoisom Champollionom – učenjakom koji je zaslužan za dešifriranje hijeroglifa, ali i za osnivanje prvog egipatskog muzeja u Torinu (Peters, 2009, str. 48-49).

U devetnaestom stoljeću, mnogi su europljani uživali povlastice koje su pristigle s dolaskom Muhameda Alija Egipatskog na vlast. Bili su poticani da posjete Egipat i sudjeluju u modernizaciji zemlje, a, budući da su od samog Muhameda Alija dobili dopuštenje za vršenje iskapanja povijesnih lokacija, konzuli smješteni u Egiptu postali su najvećim

dobavljačima antikviteta europskim muzejima. Time su se najviše okoristili konzul Henry Salt i francuski konzul Bernardino Drovetti (Slika 12) koji su stvorili jedne od najvećih kolekcija egipatskih antikviteta za prodaju (Moser, 2006, str. 94). Prva velika kolekcija ponuđena Francuskoj bila je upravo kolekcija Drovettija. Ona je bila odbijena zbog visoke cijene i završila u egipatskom muzeju u Torinu 1824. Te iste godine, kupljena je prva velika kolekcija egipatskih predmeta za muzej Louvre, kolekcija Edmea Augustea Duranda. Sadržavala je 2.500 predmeta između kojih stele Sesostrisa (Slika 13) i Usirura. Ta je kolekcija bila začetak egipatskog odjela u muzeju Louvre (Peters, 2009, str. 49-50).

Slike 12-13. Lijevo: Bernardino Drovetti (peti s lijeva). Desno: Stela Sesostrisa.

Kroz iduće dvije godine, Champollion je organizirao ogromno sakupljanje predmeta te uz preko 9.000 artefakata iz kolekcije Henryja Salta (1826.) i Bernardina Drovettija (1827.), sastavio je jednu od najvećih i najbogatijih egipatskih kolekcija na svijetu. Prateći nabavu tri velike kolekcije, među kojima su se nalazili kipić Amenemhata III., sjedeća skulptura Sobekhotepa IV., sjedeća skulptura Eknatona i glava skulpture Amenhotepa III., Champollion je 1828. godine poveo drugu znanstvenu ekspediciju u Egipat kako bi se nastavio rad Napoleonovih učenjaka (Peters, 2009, str. 51-52).

4.3. Elginova ekspedicija u Grčkoj

Elginov, odnosno partenonski mramor je skupina skulptura koja se danas nalazi u Britanskom muzeju, a koja je prvotno bila dio Partenona, hrama posvećenog božici Ateni. Kroz godine, značenje i uloga hrama su se promijenili mnogo puta. Izgrađen je u 5. stoljeću prije Krista slaveći pobjedu grka nad perzijskim osvajačima. Za vrijeme rimske vladavine, gubi svoje prvotno značenje, no ostaje središtem pažnje kao glavni simbol kulture antike sa svrhom legitimacije autoriteta i određivanja političkih i društvenih uloga. U 5. stoljeću poslije Krista postaje ortodoksnom crkvom, dok u 6. stoljeću biva prenamijenjen u katoličku crkvu i katedralu Atene. Prateći osmansku okupaciju Atene u 15. stoljeću, Partenon postaje džamijom te iduća dva stoljeća ostaje relativno izoliran od Zapada. Za vrijeme Mletačko-osmanskog rata, turci su ga koristili kao spremište baruta, a 1687. godine pretrpio je golemu štetu nakon što je bio bombardiran od strane mlečana (Hamilakis, 1999, str. 304-306). Ubrzo nakon toga, venecijanski admiral Francesco Morosini neuspješno je pokušao ukloniti dio skulptura kako bi ih preveo u Veneciju (Sánchez, 2017).

Tijekom sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, djelomice i uslijed sve češćih velikih putovanja na koja su odlazili mladići iz bogatih obitelji (iliti „The Grand Tour“), sve je više dijelova hrama bivalo uklonjeno. To je dodatno poticalo posjetitelje da i sami postanu vlasnicima komada hrama ili da „spase“ skulpture od uništenja, a daleko najpoznatija i danas najkontroverznija nabava partenonskih skulptura je ona Elginova (Sánchez, 2017).

Thomas Bruce, poznatiji kao (sedmi) Lord od Elgina, bio je britanski aristokrat i ambasador osmanskog cara Selima III. Po dolasku u Grčku 1799. godine, Lord Elgin je zatražio dozvolu od sultana za pristup Akropoli kako bi izradio crteže i kopije grčkih spomenika, ponukan od strane arhitekta Thomasa Harrisona. 1801. godine, Lord Elgin dobiva dozvolu za, ne samo proučavanje i uzimanje odljeva skulptura, već i za uklanjanje svih onih komada koji ga zanimaju (Sánchez, 2017). Do 1803. godine, s Partenona je uklonjeno gotovo pola originalnog friza (75 metara u dužini) (Slika 14), petnaest metopa, sedamnaest dijelova zabata te dijelovi Erehteja (Slika 15) i hrama Atene Nike (Hamilakis, 1999, str. 305; Sánchez, 2017).

Slike 14-15. Lijevo: Dio friza. Desno: Karijatida s Erehteja.

Dolazak skulptura u London od početka je izazivao različita mišljenja. Dok su neki podržavali Elginove postupke ili opravdavali uklanjanje skulptura pod izlikom spašavanja baštine od neizbježnog nestanka, drugi su ih smatrali precijenjenima. Predstavnik Parlamenta, Hugh Hammersley, zalagao se za eventualan povratak skulptura nakon što se stanje u Grčkoj ustabili, a Elginu se najoštrije suprotstavio Lord Byron, opisavši „spašavanje“ skulptura kao krađu antičke umjetnosti (Janžeković, 2016, str. 62-68). Partenonske skulpture prodane su Britanskom muzeju 1816. godine za 35.000 funti (Hamilakis, 1999, str. 308) te su danas jedna od najpopularnijih atrakcija muzeja (Slika 16).

Slika 16: Duveen galerija u Britanskom muzeju.

Od stjecanja neovisnosti 1832. godine, Grčka je vlada zatražila povrat partenonskih skulptura mnoštvo puta, no svaki je put bila odbijena (Sánchez, 2017). Pitanje pravog vlasništva skulptura, zakonski i etički problemi tema su za sebe kojom se ovaj rad neće baviti.

5. Enciklopedijski tip muzeja – mjesto stvaranja svjetske baštine

U šesnaestom stoljeću počinju nicati takozvani kabineti čudesa iliti *Wunderkammern* – zbirke kurioziteta koje su sakupljali aristokrati, bogati trgovci i učenjaci. Ti su kabineti sadržavali sve od prirodoslovnih primjeraka pa do umjetničkih djela te su obično bili dio privatne palače, dostupni samo kolekcionarima i njegovom najužem krugu ljudi. Uslijed kontinuiranog rasta kolekcija, one bivaju premještane u posebne zgrade koje su najavljujvale rane muzeje Europe. Razvoj muzeja u Europi osamnaestog i devetnaestog stoljeća usko je povezan s nacionalizmom, kolonijalizmom i prosvjetiteljstvom. Predmeti su bili sakupljeni putem znanstvenih istraživanja, kao ratni plijen, kao posljedica kolonijalizma, ali i kao suveniri na privatnim putovanjima. Ti su muzeji predstavljali status i bogatstvo zemlje, jednako kao što su kabineti čudesa predstavljali status kolekcionara.

Enciklopedijski ili univerzalni muzej je velika i najčešće nacionalna institucija koja kroz svoje zbirke nastoji prenijeti informacije, priče i znanje o različitim kulturama svijeta te razvitku istih, dočarati širinu umjetnosti, prikazati ulogu različitih muzejskih predmeta i umjetnina u povijesnom kontekstu i kroz razvoj civilizacija te stvoriti okružje u kojem se posjetitelj preko muzejskih predmeta i izložbi može povezati s ostatkom svijeta.

Budući da su nastojali sakupiti predmete koji bi predstavljali svaku kulturu, navedeni se načini sakupljanja ponajviše odnose na tu vrstu muzeja. Osim toga, mnogi su predmeti prikupljeni na kontroverzan način te i dalje izazivaju rasprave o pravom vlasništvu, no ovaj će se rad odnositi samo na dolazak predmeta u muzeje.

5.1. Muzej Louvre

Prvi enciklopedijski muzeji imaju različite polazne točke. Kao i Napoleonova karijera i život, počeci muzeja Louvre bili su usko povezani s Francuskom revolucijom. Ubrzo nakon otvorenja muzeja, 1793. godine, Napoleon je započeo svoju vojnu ekspediciju u Italiji koju je, kako je osvajao teritorij, opljačkao brojnih umjetničkih kolekcija (Peters, 2009, str. 43). Upravo kao i stari rimljani, Bonaparte se vraćao iz ratova s mnoštvom trofeja koji su zatim bili izloženi u muzeju Louvre. Rani Louvre namjerno je prizivao rimsku tradiciju trijumfalnog pokazivanja predmeta – ratni plijen bio je paradiran kroz Rim u trijumfalnoj povorci, a zatim

vrlo često doniran narodu i stavljen na javnu izložbu. U Louvreu, zaplijenjeno oružje bilo je prikazano zajedno s umjetničkim djelima, a ogromne količine umjetnina iz osvojenih zemalja su stizale u muzej u procesijama, baš kao i onim rimskim. Čak i ulazeći u muzej, posjetitelj je prolazio kroz trijumfalne lukove, ukrašene trofejima i pobjedama (Duncan i Wallach, 1980, str. 449). Uzimanjem ratnih trofeja, Napoleon je stvorio najveću kolekciju zapadnjačke umjetnosti ikad izložene na jednom mjestu te je d'Angivillerovu viziju veličanstvenog i savršenog Louvrea, izvora ponosa i slave nacije, pretvorio u stvarnost (Peters, 2009, str. 43-44).

Muzej Louvre razvija se od nekada kraljevskih kolekcija koje tada postaju javne, biva nacionaliziran tijekom revolucije i obogaćen kroz političke pobjede, ekonomske utjecaje, kolonijalizam i znanstvene ekspedicije. Na prijelazu iz kraljevske zbirke umjetnina u onu javnu, zadržava osnovne ceremonijalne funkcije kraljevskih zbirka. U periodu od renesanse do osamnaestog stoljeća, te su se zbirke najčešće nalazile u posebnim galerijama koje su služile kao sale za prijem, a čija je svrha u isto vrijeme bila dočarati vladarevu moć i bogatstvo. Te su kolekcije već i tada privlačile ljubitelje umjetnina iz raznih zemalja, no i nakon što postaju otvorenije javnosti te dobivaju vlastite zgrade, posjet jednoj se i dalje smatrao posjetom vladaru. Upravo ovdje govorimo o ceremonijalnom karakteru. Kao primjer Duncan i Wallach navode i Ermitaž u Sankt-Peterburgu koji je i nakon otvorenja javnosti ostao potpuno integriran palači te bivao korišten kao sala za recepciju, a posjet muzeju bio je dopušten jedino ako se prema posjeti istog odnosilo kao prema posjeti caru. No, vratimo se na muzej Louvre. Kroz Francusku revoluciju, do tog trenutka kraljevo vlasništvo biva nacionalizirano i Louvre postaje muzejom. Iako su obje institucije predstavljale naciju, postoji vidna razlika. Kraljeva galerija predstavljala je naciju, ali kao kraljevu oblast dok je javna galerija predstavljala naciju kao zemlju, gdje ta galerija pripada ljudima. (Duncan i Wallach, 1980, str. 452-457).

5.2. Britanski muzej

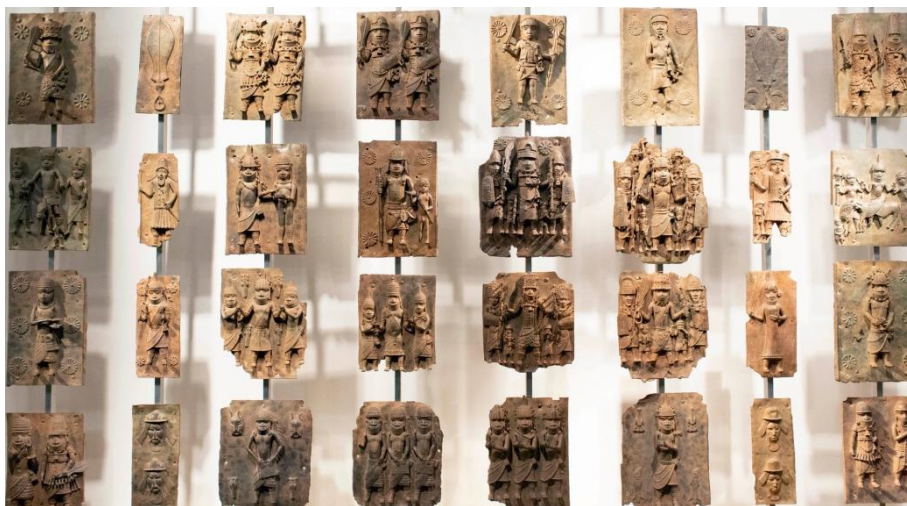
Kao već prethodno navedeno, ruski Ermitaž prvo je postojao kao carski muzej te je kroz revoluciju i konfiskaciju careve kolekcije postao javni. Nadalje, Berlinske je muzeje osnovala država pod pokroviteljstvom monarha, a zatim cara, svaki od njih zasebne specijalizacije. S druge strane, Britanski muzej osnovan je od strane Parlamenta i za razliku od do sada spomenutih muzeja, nije nastao iz kraljevske kolekcije, već je sastavljen od kolekcija individualaca među kojima je najistaknutiji Sir Hans Sloane (Cuno, 2011, str. 11). Ukoliko usporedimo muzej Louvre i Britanski muzej te razloge njihovog osnutka, možemo

istaknuti jednu od većih razlika a to je da, iako je Britanski muzej bio nacionalni, pripadao je narodu a ne kralju, nije bio nacionalistički. S druge strane, muzej Louvre nastao je s primarnom funkcijom veličanja zemlje, slavljenja i isticanja njezinog bogatstva, kao simbol Francuske Republike (Cuno, 2011, str. 13). Nadalje, činjenica da Britanski muzej nije bio običan nacionalni muzej potkrepljuje i to da muzej nije sadržavao izložbu posvećenu britanskim kolekcijama sve do sredine devetnaestog stoljeća (Wilson, 2012, str. 173).

Svrha Britanskog muzeja od samog je početka bila kroz svoje zbirke predstaviti različite kulture, prirodne fenomene i prenijeti priču o svijetu. Nije u centru bilo sakupljanje i izrada arhiva. Muzej nije bio puki repozitorij, takozvani kabinet čudesa ili gomila nasumično sakupljenih predmeta, već izvor znanja i podataka s ciljem poučavanja i educiranja publike. Glavna načela pri osnivanju muzeja bila su u skladu s prosvjetiteljstvom. Postojalo je snažno vjerovanje među intelektualcima da sveukupno ljudsko znanje može biti sakupljeno i prezentirano na sistematičan način, a Kralj i Parlament su na muzej gledali kao na produžetak i ilustraciju suvremene filozofske misli (Wilson, 2012, str. 171). Već smo naveli neke od funkcija enciklopedijskog muzeja i motiva sakupljanja predmeta, a sličan stav možemo pronaći i kod engleskog filozofa Francisa Bacona, stotinu godina prije. Bacon navodi promatranje i donošenje pretpostavki iz proučavanja predmeta kao jedinu znanstvenu metodu za shvaćanje svijeta (Cuno, 2011, str. 14).

Kao što je već navedeno, Britanski je muzej nastao od privatnih zbirki individualaca, na prvom mjestu od zbirke kolekcionara Sloanea koji je do kraja svog života sakupio više od 71.000 predmeta. Svoju je kolekciju oporučno ostavio narodu, svim ljudima bez obzira kojeg su staleža, kako bi bila korisna i dostupna svim osobama koje su znatiželjne ili kako bi utažila želju za poboljšanjem, znanjem i informacijama (Cuno, 2011, str. 14). No, kao što je nastanak Sloaneove kolekcije uvelike počivao na kolonijalizmu i ropstvu, mnoga antička blaga koja su s godinama stigla u muzej su se tamo našla kao rezultat agresivnog i oportunističkog sakupljanja, pljačkanja i prijevornog „kupovanja“ predmeta (Duthie, 2011, str. 16). Kao primjer, Duthie navodi uklanjanje cijele knjižnice prastarih kineskih dokumenata iz Dunhuang špilja 1907. godine (Slika 17). Sir Aurel Stein otišao je s najmanje dvadeset četiri vagona punih papira, tisućama antičkih predmeta i Dijamantnom sutrom, uvjerivši redovnika Yuanlu da ih proda za samo 220 funti. Potom navodi britansku ekspediciju u Benin 1897. godine gdje su ukrali više od tisuću mjedenih ploča (Slika 18), dvjestotinjak kojih je završilo u Britanskom muzeju te za kraj, Elginovu ekspediciju u Grčkoj nakon koje se terminom

elginizam često referiralo na krađu artefakata s njihovog originalnog mjesta, inspirirano pustošenjem Partenona (Duthie, 2011, str. 16).

Slike 17-18. Gore: Rukopisi iz Dunhuanga. Dolje: Mjedene ploče iz Benina u Britanskom Muzeju.

Pojam svijeta pod jednim krovom bila je jedna od najvećih mogućnosti osamnaestog stoljeća te je pretvaranje toga u stvarnost obilježeno složenom poviješću. Ovaj je muzej bio stvoren ciljem širenja znanja, educiranja ljudi, pružanja novog pogleda na svijet, na nove, nedohvatljive kulture. Otvoren je pod dva uvjeta: da kolekcija ostane skupa u cjelosti, kao izvor informacija i da muzej uvijek ostane otvoren i dostupan svima. Tako se rodio Britanski muzej, prvi istinski, javni enciklopedijski muzej.

6. Zaključak

Sabiranje je najbitnija muzejska funkcija. Muzeji sabiru onu građu koja upotpunjava i zadovoljava potrebe njihovih kolekcija te nastoje stvoriti reprezentativnu zbirku. Svi bi muzeji trebali imati dokument koji pokriva njihovu politiku sabiranja i kojeg bi se trebali držati, no nije oduvijek bilo tako, stoga danas postoji mnogo muzeja koji su predmet kritike zbog vrlo upitnog načina na koji su nabavili i još uvijek posjeduju određene predmete u svojim kolekcijama. Ovaj je rad pokrio putovanja i ekspedicije kao način sabiranja svjetske baštine te govorio i o motivaciji sabiranja i okolnostima sabiranja. Kao prvi primjer poglavlja koje se bavi putovanjima, naveden je Sir Hans Sloane, osoba na temelju čije je kolekcije osnovan Britanski muzej. On je bio kolekcionar koji je godinama gradio svoju zbirku, a početak tog razdoblja njegova života obilježeno je njegovim putovanjem na Jamajku i prisutnošću ropstva i kolonijalizma, kojima se uvelike okoristio. Sakupljao je kako bi sakupljao, a na kraju je svoju veliku kolekciju ostavio narodu, dostupnu svima, kako bi služila kao izvor informacija i educirala ljude. „The Grand Tour“ bila je pojava koja je učinila putovanje i upoznavanje svijeta i kultura popularnijom, na to se putovanje odlazilo iz edukacijskih razloga ali i iz užitka te je postavilo temelje modernog turizma. S putovanja se vraćalo s pregršt suvenira i artefakata za privatne kolekcije, mnogi od kojih su s vremenom završili u muzeju. Iako se Hrvatska ne može mjeriti s velikim kolonijalnim silama kao što su bile Engleska ili Francuska, pa tako i njihovim istraživačima i muzejima, braća Seljan bili su hrvatski istraživači koji su ostavili svoj trag u povijesti. Veoma su značajni zbog doprinosa hrvatskoj afrikanistici i kolekciji južnoameričkih predmeta ali i zbog znanstvenih istraživanja koje su proveli na tim mjestima. Zatim, osvrnuvši se na ekspedicije kao način sabiranja, možemo uočiti kako su neke bile organizirane isključivo s ciljem prikupljanja primjeraka za muzej i stvaranja sveobuhvatne kolekcije – kao Hallove ekspedicije u Australiju i Champollionovo veliko sakupljanje predmeta te druga znanstvena ekspedicija u Egipat. Napoleonova ekspedicija u Egipat bila je motivirana prikupljanjem predmeta za muzej, ne samo radi stvaranja cjelovite kolekcije, kolekcije radi. Napoleon je težio stvaranju savršenog i veličanstvenog Louvrea, mjesta koje bi bilo izvor ponosa i slave nacije. Na kraju, jedna od najpoznatijih je Elginova ekspedicija u Grčkoj koja je otišla u povijest kao jedna od najvećih krađa antičkih artefakata. Ona je bila izvedena potpuno iz oportunitizma, a tu se mogu pridružiti i masovna uklanjanja artefakata od strane konzula smještenih u Egiptu u devetnaestom stoljeću. Konačno, tu je enciklopedijski muzej. Taj je tip muzeja mjesto čiji je cilj ispričati priču svijeta i predstaviti na što bolji način sve kulture i sva razdoblja povijesti.

Zbog toga je značajan dio njihovih kolekcija prikupljen na gore navedene načine, što pobuđuje pitanje etičnosti i pravog vlasništva.

7. Literatura

Ambrose, T. i Paine, C. (2006). *Museum Basics*. London i New York: Routledge.

Bašić, K. (1996). Pisana izjava: politika skupljanja. *Informatica museologica*, 27 (1-2), 14-15. Preuzeto 30. kolovoza 2020. s <https://hrcak.srce.hr/144222>

Black, J. (1985). *The British and The Grand Tour*. London; Dover, New Hampshire: Croom Helm, <https://archive.org/details/britishgrandtour0000blac/mode/2up> Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Burleigh, N. (2007). *Mirage: Napoleon's Scientists and the Unveiling of Egypt*. New York: HarperCollins.

Byrd, M. (n.d.). The Napoleonic Institute of Egypt, https://www.napoleon-series.org/ins/scholarship98/c_institute.html#5 Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Cuno, J. (2011). *Museums Matter: In Praise of the Encyclopedic Museum*. The University of Chicago Press.

Delbourgo, J. (2007). Slavery in the Cabinet of Curiosities: Hans Sloane's Atlantic World. Preuzeto 20. srpnja 2020. s https://m.britishmuseum.org/research/news/hans_sloanes_atlantic_world.aspx

Delbourgo, J. (2017). *Collecting the World: The Life and Curiosity of Hans Sloane*. London: Penguin Books.

Duncan, C. i Wallach, A. (1980). The Universal Survey Museum. *Art History*, 3 (4), 448-467. Preuzeto 10. srpnja 2020. s https://www.researchgate.net/publication/263520712_The_Universal_Survey_Museum

Duthie, E. (2011). The British Museum: An Imperial Museum in a Post-Imperial World. *Public History Review*, 18. 12-25. Preuzeto 30. kolovoza 2020. s https://www.researchgate.net/publication/317384403_The_British_Museum_An_Imperial_Museum_in_a_Post-Imperial_World

Ellis, H. (1836). *The British Museum: The Townley Gallery*. London: Charles Knight & Co., Ludgate-Street, <https://archive.org/details/britishmuseumtow01lond/page/n7/mode/2up>
Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Gillispie, C. (1989). Scientific Aspects of the French Egyptian Expedition 1798-1801. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 133 (4), 447-474. Preuzeto 22. srpnja 2020. s <https://www.jstor.org/stable/986871?seq=1>

Hamilakis, Y. (1999). Stories from Exile: Fragments from the Cultural Biography of the Parthenon (or 'Elgin') Marbles. *World Archaeology*, 31 (2), 303-320. Preuzeto 30. kolovoza 2020. s <https://www.jstor.org/stable/125064>

Hawkins, S. (2010). Sir Hans Sloane (1660-1735): His life and legacy. *The Ulster medical journal*, 79, 25-29. Preuzeto 22. srpnja 2020. s https://www.researchgate.net/publication/46282088_Sir_Hans_Sloane_1660-1735_His_life_and_legacy

Janžekovič, I. (2016). "The Elgin Marbles, A Series of (Un)Fortunate Events." *The Journal of Art Crime*, 16, 62-68. Preuzeto 30. kolovoza 2020. s https://www.academia.edu/30711021/The_Elgin_Marbles_A_Series_of_Un_Fortunate_Event
s

Kovačević, J. (2014). *Etnografske zbirke izvaneuropskih kultura u zagrebačkim muzejima i zbirkama*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4904/1/Diplomski%20Rad%20-%20Kova%20C4%87%20Jelena.pdf>

Mead, W. (1914). *The Grand Tour in the Eighteenth Century*, <https://archive.org/details/grandtourineight00mead>. Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Moser, S. (2006). *Wondrous Curiosities*, <https://archive.org/details/wondrouscuriosit00mose>. Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Murphy, K. (2018). Review of the book *Collecting the World: Hans Sloane and the Origins of the British Museum*, by James Delbourgo. *The William and Mary Quarterly*, 75 (2), 343-348. <https://www.muse.jhu.edu/article/692227>. Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Muzejski dokumentacijski centar. (2006). *Preporuke za rad u muzeju*. Preuzeto 31. kolovoza 2020. s

https://www.mdc.hr/UserFiles/File/propisi,smjernice,upute/Preporuke%20za%20rad%20u%20muzeju_zadnja%20verzija.pdf

Pavid, K. (n.d.). Hans Sloane: physician, collector and botanist, <https://www.nhm.ac.uk/discover/hans-sloane-physician-collector-botanist.html> Pristupljeno 6. rujna 2020.

Peters, E. (2009). *The Napoleonic Egyptian Scientific Expedition and the Ninetenth-Century Survey Museum*. Diplomski rad. South Orange, NJ: Seton Hall University. <https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=theses>. Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

R.H.L. (1974). Review of the book *Birds of the Harold Hall Australian Expeditions 1962-70*. <https://www.publish.csiro.au/MU/pdf/MU9760092> Pristupljeno 30. kolovoza 2020.

Rose, E. (2018). Natural history collections and the book; Hans Sloane's *A Voyage to Jamaica (1707-1725)* and his Jamaican plants, *Journal of the History of Collections*, 30 (1), 15-33, https://www.researchgate.net/publication/324014258_Natural_history_collections_and_the_book_Hans_Sloane's_A_Voyage_to_Jamaica_1707-1725_and_his_Jamaican_plants. Pristupljeno 25. kolovoza 2020.

Sánchez, J. P. (2017). How the Parthenon Lost Its Marbles. *National Geographic*. <https://www.nationalgeographic.com/history/magazine/2017/03-04/parthenon-sculptures-british-museum-controversy/> Pristupljeno 30. kolovoza 2020.

Schodde, R. (1976). *The Auk*, 93 (1), 203-206. Preuzeto 30. kolovoza 2020. s <http://www.jstor.org/stable/4084866>

Sklevicky, L. (1977). Aleksandra Sanja Lazarević, Život i djelo braće Seljan, Etnografski muzej u Zagrebu, 1977, 128 str.. *Časopis za suvremenu povijest*, 9 (3), 143-148. Preuzeto 1. kolovoza 2020. s <https://hrcak.srce.hr/219053>

Vujić, Ž. (2002). Kvaliteta i politika sabiranja. *Informatica museologica*, 33 (3-4), 135-137. Preuzeto 31. kolovoza 2020. s <https://hrcak.srce.hr/140515>

Wilson, D. (2012). The British Museum. Collections and Politics. U J. Hegardt (Ur.) *The Museum Beyond the Nation* (str. 171-182). Stockholm: The National Historical Museum.

Popis slika

Slika 1: Sloaneovi herbariji u Britanskom prirodoslovnom muzeju. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <https://www.nhm.ac.uk/discover/hans-sloane-physician-collector-botanist.html>)

Slika 2: Prikaz različitih guštera u *Natural History of Jamaica*. (Iz Delbourgo, J. (2017). *Collecting the World: The Life and Curiosity of Hans Sloane*. London: Penguin Books.)

Slika 3: Prikaz dva metra duge žute zmiје u drugom izdanju *Natural History of Jamaica*. (Iz Delbourgo, J. (2017). *Collecting the World: The Life and Curiosity of Hans Sloane*. London: Penguin Books.)

Slika 4: Klitija. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1805-0703-79)

Slika 5: Mramorna kopija Diskobola. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1805-0703-43)

Slika 6: Mapa Južnih provincija, izradio Mirko Seljan 1900. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <http://bracaseljan.emz.hr/Album.aspx?id=1&cid=1>)

Slika 7: Pokrivač (šabraka) i sedlo. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <http://bracaseljan.emz.hr/Album.aspx?id=1&cid=1>)

Slika 8: Perjanica. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <http://bracaseljan.emz.hr/Album.aspx?id=1&cid=2>)

Slika 9: Kljun. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <http://bracaseljan.emz.hr/Album.aspx?id=1&cid=2>)

Slika 10: Luk. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <http://bracaseljan.emz.hr/Album.aspx?id=1&cid=2>)

Slika 11: Kamen iz Rosette. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <https://www.britishmuseum.org/collection/galleries/egyptian-sculpture>)

Slika 12: Bernardino Drovetti (peti s lijeva). (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_2011-7036-2)

Slika 13: Stela Sesostrisa. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/senusret-chief-treasury>)

Slika 14: Dio friza. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s

https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1816-0610-47)

Slika 15: Karijatida s Erehteja. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s

<https://www.nationalgeographic.com/history/magazine/2017/03-04/parthenon-sculptures-british-museum-controversy/>)

Slika 16: Duveen galerija u Britanskom muzeju. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s

<https://www.nationalgeographic.com/history/magazine/2017/03-04/parthenon-sculptures-british-museum-controversy/>)

Slika 17: Rukopisi iz Dunhuanga. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s

<https://sogdians.si.edu/sidebars/marc-aurel-stein/>)

Slika 18: Mjedene ploče iz Benina u Britanskom Muzeju. (Preuzeto 5. kolovoza 2020. s

<https://www.nytimes.com/2020/01/28/opinion/looted-benin-bronzes.html>)

Ekspedicije i putovanja kao način stvaranja svjetske baštine

Sažetak

Ovaj se rad bavi ekspedicijama i putovanjima kao utjecajem i načinom sabiranja muzejskih predmeta te stvaranja svjetske baštine. Na početku ukratko govori o samom pojmu sabiranja i o politici sabiranja, a zatim se okreće putovanjima i ekspedicijama te kroz primjere istih govori o okolnostima sakupljanja, o motivaciji i o cilju sakupljanja te konačno, dolaskom predmeta u muzej. Rad pokriva većinski primjere ekspedicija i putovanja na kojima su sakupljeni predmeti koje danas možemo naći u Britanskom muzeju ili u muzeju Louvre, a treće se poglavlje odnosi na braću Seljan i na njihov doprinos hrvatskoj kolekciji afričkih i južnoameričkih predmeta. Na kraju se rad osvrće na enciklopedijski tip muzeja kao mjesta stvaranja svjetske baštine, na njegov nastanak i razvoj te na svrhu tog muzeja.

Ključne riječi: sabiranje, putovanja, ekspedicije, enciklopedijski muzej

Expeditions and Travels as a Way of Creating World Heritage

Summary

This thesis discusses expeditions and travels as an influence and a way of collecting museum artifacts and creating world heritage. At the beginning, it shortly explains the sole term of collecting and collecting policy after which it focuses on travels and expeditions and through examples of the two, it talks about the circumstances of collecting, about the motivation and the goal behind it and, finally, about the arrival of the artifacts in the museum. The thesis covers mostly examples of expeditions and travels on which the objects that we can today find in the British Museum and in the Louvre have been collected, while the third chapter talks about the brothers Seljan and their contribution to the Croatian collection of African and South-American objects. In the end, the thesis covers the encyclopedic type of museum as a place of creating world heritage, its founding and development and the purpose of said museum.

Key words: collecting, travels, expeditions, encyclopedic museum